

УДК 027.7:378-056.2/.3

DOI [https://doi.org/10.18524/2707-3335.2025.2\(34\).353365](https://doi.org/10.18524/2707-3335.2025.2(34).353365)

Білоус Валентина Степанівна,

директор бібліотеки

Вінницького державного педагогічного університету

імені Михайла Коцюбинського

вул. Острозького, 32, м. Вінниця, 21001, Україна

тел.: (+38) 097 439 47 63

e-mail: vspu.lib@gmail.com

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0003-2998-400X>

Бровчак Людмила Сидорівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,

проректор з науково-педагогічної роботи та соціальних питань

Вінницького державного педагогічного університету

імені Михайла Коцюбинського

вул. Острозького, 32, м. Вінниця, 21001, Україна

e-mail: vspu.lib@gmail.com

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0001-8321-9267>

БЕЗБАР'ЄРНА БІБЛІОТЕКА — СКЛАДОВА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ ТА ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ ПЕДАГОГА

У статті визначено основні напрями реалізації політики безбар'єрності: фізична, інформаційна, цифрова, суспільна та громадянська, освітня. Розглядається роль бібліотеки як простору безбар'єрності, суб'єкта формування інклюзивного середовища та інклюзивної компетентності майбутніх педагогів. Акцентовано увагу на створенні комфортних умов для користувачів з особливими освітніми потребами. Розкрито соціокультурні та освітні аспекти формування та функціонування інклюзивного середовища в бібліотеці. Окремо висвітлено досвід бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Визначено основні тенденції та стратегію діяльності бібліотеки щодо формування безбар'єрної бібліотеки.

Ключові слова: інклюзивна освіта, інклюзивне середовище, особа з особливими освітніми потребами, інклюзивна бібліотека, безбар'єрна бібліотека, безбар'єрне середовище, цифрова безбар'єрність, бібліотека ВДПУ імені М. Коцюбинського.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку суспільства закономірно вносить зміни в освітній процес України, орієнтований на західноєвропейські стандарти. Зростає значення інклюзії в сучасному суспільстві та освіті. Особлива увага приділяється закладам вищої освіти, де навчаються студенти з особливими потребами та які готують фахівців для роботи у сфері інклюзії. Система інклюзивної освіти спрямована на реалізацію принципів демократії,

гуманізму, справедливості, індивідуального підходу до всіх учасників навчально-виховного процесу, особливо до дітей з особливими освітніми потребами. Розглядаючи поняття «інклюзивне освітнє середовище», дослідники трактують його як сукупність умов, факторів та об'єктів інфраструктури, що забезпечують набуття особам з особливими потребами соціальності через включення їх до всіх ланок педагогічного процесу, вільне перебування у просторі навчального закладу, важливою складовою структурою якого є бібліотека [12].

Сьогодні відбувається помітна трансформація ролі бібліотеки. Сучасна бібліотека закладу вищої освіти (ЗВО) — це не лише сховище знань, а й інтелектуальний та соціокультурний простір для розвитку, комунікації та підтримки кожного користувача, незалежно від його можливостей. У контексті реформування української освіти та впровадження принципів інклюзії дедалі більшої актуальності набуває формування безбар'єрного простору та безбар'єрної бібліотеки, яка забезпечує рівний доступ до інформації, послуг і освітніх ресурсів усім користувачам, зокрема тим, хто має особливі освітні потреби. Створення інклюзивного середовища є не просто питанням забезпечення рівних прав, а й потужним інструментом для збагачення соціокультурного життя університету та підвищення якості освітнього процесу для всіх його учасників. Відтак бібліотека стає важливим центром підтримки інклюзивного освітнього процесу, суб'єктом формування інклюзивного середовища та інклюзивної компетентності майбутніх педагогів, які мають бути готовими до роботи з дітьми з різними потребами, проявами розвитку та соціальним досвідом. Ефективність діяльності бібліотеки у цьому питанні значною мірою залежить від процесу формування методичної, теоретичної, практичної та психологічної готовності в студентів до педагогічної діяльності в інклюзивному середовищі.

Проблема полягає в тому, що, незважаючи на зростаюче розуміння та прийняття інклюзивної освіти як необхідної умови для розвитку включеного та справедливого суспільства, багато країн, у тому числі й Україна, все ще стикаються з викликами у її реалізації. Ці виклики включають нестачу ресурсів, необхідних для підтримки інклюзивних програм, обмежені можливості підготовки педагогів, недостатнє усвідомлення та підтримка інклюзивної освіти на рівні політики та практики [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Бібліотеки ЗВО формують інклюзивне середовище, вивчають міжнародний досвід з інклюзивної освіти, особливо ті практики, які були успішно застосовані в умовах різних викликів часу. У ході проведення дослідження використано методи загальнонаукового спрямування: аналіз, синтез, узагальнення, проаналізовані публікації з питань безбар'єрності, інклюзії, інклюзивної освіти. Серед вітчизняних вчених, темою досліджень яких є питання безбар'єрності, інклюзії, варто зазначити таких: Л. Батченко, О. Баула, В. Бондар, В. Бочарова, Л. Бровчак, І. Демченко, А. Капська, А. Колупаєва, Л. Старовойт, С. Харченко, М. Чайковський, Штутлер І. Ю. та інші.

Питання інклюзивної освіти є об'єктом досліджень також фахівців у галузі психології, соціальної, інклюзивної та корекційної педагогіки (О. Акімова, В. Андрущенко, М. Давидюк, А. Колупаєва, А. Король, І. Лапшина, В. Ляхов, Л. Савчук, Т. Сак, А. Хіля та інші).

З метою отримання системних знань з означеної проблеми наукова спільнота проводить дослідження, присвячені різним аспектам роботи з особами з особливими освітніми потребами, організовує семінари, науково-практичні конференції, форуми, видає науково-методичну літературу. Упродовж 2023–2025 рр. проведено цикл вебінарів «Відкриті знання в університетах України: відкриті освітні ресурси» (НБ УДУНТ). Організаторами вебінарів були Наукова бібліотека Українського державного університету науки і технологій (НБ УДУНТ, м. Дніпро, 2024 р.), секція університетських бібліотек ВГО Українська бібліотечна асоціація, SPARC Europe & ENOEL. Однією із тем була саме тема інклюзії, важливість створення відкритих освітніх ресурсів (OER) для осіб з особливими освітніми потребами: «Переваги OER: зарубіжний досвід та формування українських стратегій. Інклюзія». Періодично у ВДПУ імені М. Коцюбинського проходять Всеукраїнські науково-практичні конференції з міжнародною участю «Інклюзивна освіта як індивідуальна траєкторія особистісного зростання дитини з особливими освітніми потребами». З метою започаткування традиції щорічного обміну досвідом, інноваційними практиками та натхненням між фахівцями, які працюють у сфері інклюзії, створення платформи вільного обговорення сучасних викликів, що існують в інклюзивному освітньому та суспільному середовищі у громадах Поділля в освітньо-науковому центрі «Хаб NotBox» ВДПУ імені М. Коцюбинського відбувся Перший Подільський форум інклюзивного просвітництва «(не)Все про інклюзію» (травень 2025 р.).

Мета даної статті — акцентувати увагу на важливість даної проблеми, підкреслити роль бібліотеки у формуванні інклюзивного середовища та інклюзивної компетентності майбутніх педагогів; розкрити соціокультурні та освітні аспекти формування та функціонування інклюзивного середовища в бібліотеці ЗВО; визначити ключові поняття «безбар'єрність», «інклюзія», «інклюзивне середовище бібліотеки»; проаналізувати освітні та соціокультурні аспекти створення інклюзивного простору в бібліотеці; визначити виклики та перспективи розвитку безбар'єрної бібліотеки. Об'єктом дослідження є ВДПУ імені М. Коцюбинського та університетська бібліотека.

Виклад основного матеріалу. Інклюзія — це не тільки про методики і діагнози — це про довіру, підтримку, емпатію, прийняття кожної окремої дитини, мами, батька, родини. Це заклади та інституції, в яких усі рівні в правах, але різні в потребах. І ця різноманітність має стати силою та основою демократичного суспільства. Саме тому питання безбар'єрності, інклюзії, організації інклюзивного середовища, інклюзивної освіти, інтеграції осіб з особливими освітніми потребами є актуальною темою обговорення в Україні на державному, науковому та практичному рівнях. Забезпеченню інклюзивного доступу

до освіти й ефективного використання якісних освітніх та наукових матеріалів сприяє документ ЮНЕСКО Recommendation on Open Educational Resources (OER). Різновекторна діяльність університетів із виконання цих Рекомендацій, зокрема на міжнародному рівні, передбачає створення глобального пулу культурно різноманітних, актуальних на місцевому рівні, гендерно чутливих, доступних (у тому числі для представників уразливих груп і осіб з обмеженими можливостями), відкритих освітніх ресурсів різними мовами та форматами [15]. Національною стратегією із створення безбар'єрного простору в Україні визначено основні напрями реалізації політики безбар'єрності: фізична, інформаційна, цифрова, суспільна та громадянська, освітня [10]. Розпорядженням Кабінету Міністрів України схвалено Стратегію впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року, що є прогресивним показником євроінтеграційних процесів, які відбуваються, незважаючи на всі виклики, що постали перед Україною. Освіта залишається ключовим елементом закріплення цінностей, принципів, норм, які становлять основу боротьби українського суспільства за незалежність [11]. Рівність у правах — одна з фундаментальних статей Конституції України, яку втілити у життя держави неможливо без інклюзивної політики, котра передбачає доступність та залученість у різних сферах життя всіх громадян, зокрема і у сфері освіти. Поняття «безбар'єрності» охоплює не лише архітектурну доступність, а й когнітивну, інформаційну, цифрову, емоційну та комунікаційну складові. Перша леді України Олена Зеленська, зазначає, що безбар'єрність — це про повагу до людської гідності, про можливість кожного жити, навчатися, працювати без перешкод¹. Завдання усунення бар'єрів особливо актуальне для України, перед якою нині постали безпрецедентні виклики. У контексті дослідження, враховуючи зростання кількості людей, які фізично постраждали від терористичних дій РФ, важливою є Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю [13], де ст. 24 декларує права цієї категорії на освіту. Закон України «Про освіту» визначає поняття особи з особливими освітніми потребами. Це особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту [9]. Зазначимо, що до категорії осіб з особливими освітніми потребами підпадають не тільки люди з інвалідністю, а й внутрішньо переміщені особи, біженці та діти, які потребують додаткового та тимчасового захисту, особи, які здобувають спеціалізовану освіту або можуть прискорено опанувати зміст навчальних предметів тощо [3].

Реалізація прав та можливостей для кожної людини, створення суспільства для всіх передбачає рівний доступ до знань та відкриває широкий аспект для розвитку кожного громадянина країни, захист та інтегрування у соціум усіх

¹ Безбар'єрність не ділить, вона об'єднує й дає можливості всім – Олена Зеленська. *Офіс Президента України* : офіс. інтернет-представництво. Україна, 10 черв. 2025 р. URL: <https://clipr.cc/JJ86r> (дата звернення: 01.10.2025) ; Безбар'єрність — це про гідність, повагу та рівні можливості. *Державна інспекція архітектури та містобудування України*. Україна, 20 трав. 2025 р. URL: <https://clipr.cc/y6FCP> (дата звернення: 01.10.2025).

верств населення, зокрема осіб з особливими потребами, забезпечує створення комфортного інклюзивного простору [12]. Інклюзивна освіта, яка передбачає доступ та рівні можливості для навчання всіх студентів, незалежно від їхніх фізичних, інтелектуальних, соціальних, емоційних чи мовних особливостей, є ключовим елементом сучасної освітньої системи.

Важливим суб'єктом формування інклюзивного середовища та професійного становлення є бібліотека. Бібліотека — територія соціальної інклюзії людей з особливими освітніми потребами, сприяє створенню освітнього середовища, яке б відповідало потребам і можливостям кожного студента ЗВО, незалежно від особливостей його психофізичного розвитку. Бібліотеки надають вільний і необмежений доступ до знань, ідей, культури й інформації та відіграють важливу роль у розвитку як суспільства в цілому, так і окремої особистості [8]. Особливістю діяльності сучасної бібліотеки як інституції соціалізації молоді з обмеженими фізичними можливостями є інтеграція цієї категорії користувачів у життя громади, що реалізується через освітню, дозвілєву, творчу, інформаційну та волонтерську діяльність. Це вимагає комплексного підходу, постійного діалогу з користувачами та готовності до змін, спрямованих на створення дійсно відкритого та доступного простору знань і розвитку. Виходячи з необхідності поліпшення обслуговування осіб з особливими освітніми потребами та створення для них відповідних умов щодо задоволення їхніх інформаційних потреб, розроблено та здійснено низку перетворень задля якісного їх обслуговування та створення своєрідної інклюзивної бібліотеки [4]. Особливої ваги набуває створення інклюзивного середовища, яке б враховувало потреби та сприяло розвитку всіх користувачів, незалежно від їхніх індивідуальних особливостей. Університетська бібліотека є важливим осередком соціальної інтеграції та культурного обміну. Виділимо та розглянемо основні соціокультурні та освітні виміри цього важливого аспекту безбар'єрності. Соціокультурні виміри інклюзивного середовища бібліотеки ЗВО передбачають:

- формування культури толерантності та поваги до різноманіття: подолання стереотипів та упереджень щодо різних категорій користувачів; проведення заходів, спрямованих на підвищення обізнаності про різні культури, особливості та потреби користувачів; створення атмосфери взаєморозуміння та підтримки; бібліотека як платформа для діалогу між представниками різних культур, національностей та соціальних груп через проведення відповідних заходів та надання доступу до різноманітних культурних ресурсів;
- розвиток міжкультурної комунікації: комунікаційна доступність, підготовка персоналу до взаємодії з різними категоріями користувачів, використання чіткої та зрозумілої мови;
- забезпечення доступності бібліотечного простору та ресурсів: фізична доступність для користувачів з інвалідністю та особливими освітніми потребами: архітектурні рішення (пандуси, ліфти, адаптоване обладнан-

ня робочих місць); інформаційна доступність (адаптовані формати матеріалів (аудіокниги, шрифти Брайля, електронні ресурси з можливістю налаштування), використання допоміжних технологій;

- створення умов для соціальної взаємодії та інтеграції: організація спільних інклюзивних заходів, клубів за інтересами, тематичних дискусійних майданчиків, де обговорюються актуальні питання інклюзивної освіти, обмінюються думками та досвідом; сприяння комунікації між різними групами студентів; використання бібліотеки як місця зустрічі та неформального спілкування, що сприяє формуванню спільноти та відчуття приналежності до університетського життя;
- підтримка соціальної справедливості: забезпечуючи рівний доступ до інформації та знань для всіх, бібліотека відіграє важливу роль у боротьбі із соціальною нерівністю та сприяє розширенню можливостей для самореалізації.

Прагнення соціальної справедливості — частина місії бібліотек. Тож можливість усунення системної нерівності в освіті завдяки заохоченню ефективного, інклюзивного та справедливого доступу до якісних академічних ресурсів мотивує бібліотекарів постійно шукати нові шляхи й ініціювати нові проекти [6].

Інклюзивне середовище університетської бібліотеки значно розширює освітні можливості для всіх студентів та викладачів. Виокремимо основні освітні виміри інклюзивного середовища бібліотеки ЗВО:

- інформаційна підтримка інклюзивного навчання: забезпечення доступу до спеціалізованих навчальних та наукових ресурсів; надання консультаційної допомоги в пошуку та використанні інформації студентам з особливими освітніми потребами; надання навчальних матеріалів у різних форматах, адаптованих до потреб різних категорій користувачів, гарантує рівні можливості для навчання та досліджень;
- сприяння розвитку універсальних навчальних навичок, розвиток інформаційної грамотності та медіакультури в інклюзивному контексті: проведення спеціалізованих тренінгів, майстер-класів та семінарів з урахуванням потреб різних категорій користувачів; навчання навичкам критичного мислення та безпечного використання інформаційних ресурсів; формування навичок самостійного навчання та дослідження;
- створення гнучкого навчального простору: облаштування бібліотеки різноманітними зонами для індивідуальної та групової роботи, з урахуванням потреб різних стилів навчання, сприяє підвищенню ефективності освітнього процесу;
- заохочення до самостійного навчання та досліджень: доступність широкого спектру ресурсів, кваліфікована допомога бібліотекарів та сприятлива атмосфера надихають користувачів до самостійного пошуку знань та проведення досліджень;

- підтримка академічної доброчесності: бібліотека відіграє важливу роль у навчанні студентів принципам академічної доброчесності та правильному цитуванню джерел, що є особливо важливим в інклюзивному середовищі, де можуть існувати різні рівні попередньої підготовки.

Окремо зазначимо основні сучасні тенденції розвитку інклюзії в університетських бібліотеках:

- персоналізація досвіду користувача: бібліотеки все більше використовують технології для адаптації послуг та ресурсів до індивідуальних потреб користувачів, що включає рекомендаційні системи, налаштування інтерфейсів електронних ресурсів, а також індивідуальну підтримку з боку бібліотекарів;
- універсальний дизайн навчання (UDL): бібліотеки інтегрують принципи UDL у свою роботу, щоб зробити інформацію та навчання доступними для якомога ширшого кола користувачів, що передбачає надання інформації в різних форматах, використання різноманітних методів навчання та оцінювання, а також забезпечення гнучкості у способах взаємодії з ресурсами;
- активне залучення користувачів з різними освітніми потребами: бібліотеки проводять консультації з представниками різних груп користувачів (студенти з інвалідністю, іноземні студенти, студенти з різних соціально-економічних верств) для кращого розуміння їхніх потреб та розробки відповідних послуг і ресурсів.

Використання інноваційних технологій для підтримки інклюзивної освіти: розширення та застосування спектру асистивних технологій (програми зчитування з екрану, збільшувальні пристрої, спеціалізоване програмне забезпечення для розпізнавання мови тощо); розвиток електронних бібліотечних сервісів, доступних для всіх користувачів; використання віртуальних та доповнених реальностей для створення інтерактивного навчального середовища. У бібліотеці проводяться інтерактивні заняття зі студентами, моделюються інклюзивні ситуації, здійснюється аналіз кейсів з практики інклюзивного навчання. З цією метою здійснюється:

- створення інклюзивних фізичних просторів: бібліотеки переосмислюють організацію своїх фізичних просторів, створюючи тихі зони для користувачів з сенсорними особливостями, гнучкі робочі місця, адаптовані для різних потреб, а також забезпечуючи легку навігацію та доступність усіх зон бібліотеки;
- розвиток цифрової інклюзії: враховуючи зростаючу роль цифрових ресурсів, бібліотеки приділяють значну увагу забезпеченню їхньої доступності, що включає розробку вебсайтів та електронних ресурсів, що відповідають стандартам веб-доступності, надання підтримки у використанні цифрових технологій та боротьба з цифровим розривом;

- партнерство та співпраця: бібліотеки активно співпрацюють з іншими університетськими службами (центрами підтримки студентів з інвалідністю, психологічними службами, навчальними центрами) та зовнішніми організаціями для обміну досвідом та розширення спектру послуг для користувачів з різними потребами;
- підвищення обізнаності та навчання персоналу: бібліотеки проводять навчання для своїх співробітників з питань інклюзії, міжкультурної комунікації та використання асистивних технологій, щоб забезпечити якісну та чутливу підтримку для всіх користувачів, долучаються до розробки адаптованих навчальних матеріалів, методів ефективної комунікації з дітьми з особливими потребами та їхніми батьками;
- оцінка та моніторинг інклюзивних практик: бібліотеки регулярно оцінюють ефективність своїх інклюзивних ініціатив та збирають відгуки користувачів для постійного вдосконалення своєї роботи у цьому напрямку [5].

Отже, проаналізувавши основні соціокультурні та освітні виміри, зазначимо, що інклюзія у сфері інформаційно-бібліотечного обслуговування базується на забезпеченні користувачів з особливими освітніми потребами вільними, безбар'єрними можливостями щодо отримання бібліотечних послуг, забезпечення необхідної диференціації при формуванні бібліотечних фондів, спрямованої на подолання комунікаційних бар'єрів, індивідуального підходу до кожного користувача з особливими освітніми потребами.

Ці тенденції свідчать про зростаюче розуміння важливості створення дійсно інклюзивного середовища в університетських бібліотеках, де кожен користувач почуватиметься комфортно, матиме рівний доступ до знань та можливостей для розвитку.

Підкреслимо, що основною умовою створення сучасного освітнього та інформаційного середовища бібліотеки є реформування фізичного просторово-предметного оточення, формування інформаційних ресурсів та активне впровадження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій.

Створюючи навчальний простір для розвитку інклюзивних навичок, бібліотека є платформою для практичного навчання та розвитку інклюзивних компетентностей.

Питання інклюзії, впровадження інклюзивної освіти, формування та інтеграція здобувачів вищої освіти в інклюзивне освітнє середовище є важливим вектором роботи Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, де навчаються студенти з особливими потребами та який готує кваліфікованих фахівців для роботи у сфері інклюзії, спроможних ефективно виконувати свої професійні обов'язки в інклюзивному середовищі. ВДПУ імені М. Коцюбинського організовує свою роботу відповідно до чинних нормативно-законодавчих документів у сфері інклюзії. Належна увага приділяється питанню інклюзивної освіти, формуванню інклюзивного освітнього

середовища, забезпеченню дотримання прав осіб з інвалідністю та інших мало мобільних груп в усіх сферах навчального процесу та повного їх включення в соціум, а також створенню безперешкодного безбар'єрного доступу для осіб з обмеженими фізичними можливостями на рівні з іншими.

Сьогодні в університеті навчається близько 2 тис. здобувачів вищої освіти, які потребують особливої уваги та підтримки. В університеті створюються відповідні умови, аби кожен студент почував себе безпечно, мав відчуття підтримки та приналежності до колективу. Весь університет, зокрема відділ молодіжної політики та соціальної роботи приділяє особливу увагу цій категорії студентів.

В університеті створено Центр підтримки студентів, що у сучасних реаліях повномасштабної війни набуває особливо гострої актуальності. Метою створення Центру є забезпечення рівного доступу до якісної освіти особам, які цього потребують, шляхом організації освітнього процесу на основі застосування особистісно-орієнтованих методів навчання, з урахуванням індивідуальних особливостей здобувачів вищої освіти: розвиток студентоцентрованого навчання, що передбачає надання здобувачам вищої освіти ширших можливостей щодо вибору змісту, темпу, способу навчання з урахуванням особливостей та пріоритетів особи; забезпечення реалізації умов для всебічної освітньої, наукової, психологічної, культурної, соціальної, правової підтримки студентів, зокрема з обмеженнями повсякденного функціонування. Для того, щоб забезпечити різні соціальні сфери фахівцями в інклюзивній сфері, в університеті здійснюється професійна підготовка логопедів, соціальних працівників, психологів, педагогів різної спрямованості, які беруть участь у діяльності Центру підтримки студентів, водночас набуваючи професійних компетентностей. Центр має потужну основу для формування фінансової і цифрової грамотності як базових складових розвитку сучасного інформаційного суспільства, оскільки в університеті запроваджено викладання загально університетських дисциплін вільного вибору, які є дуже популярними серед студентів: «Фінансова грамотність», «Захист людини в кіберпросторі».

Реалізація ще одного з пріоритетних завдань Центру — фізична безбар'єрність, яка передбачає створення такого середовища, де суспільний простір фізично доступний для кожного учасника освітнього процесу, включаючи людей з обмеженими можливостями. В університеті створено безбар'єрне середовище: облаштування прилеглої території для комфортного пересування людей з інвалідністю, встановлення пандусів, ліфтів, обладнання сходів спеціальним маркуванням та покриттям, відповідна ширина дверних прорізів та коридорів, відсутність порогів та перепадів висоти підлоги, наявність тактильних табличок-вказівників, спеціальне обладнання санвузлів тощо. В умовах воєнного стану нагальним є покращення облаштованих захисних споруд цивільного захисту з метою забезпечення доступності перебування здобувачів вищої освіти.

Освіта і робота з молоддю є основою у пропагуванні спільних європейських цінностей та враховує досвід Європейського союзу, що реалізується в

університеті участю у міжнародних проектах, що сприяють інклюзії: Проект «Erasmus+K2 «Переосмислення вищої освіти в цифровому контексті з одночасним просуванням загальної, інклюзивної та стійкої структури, заснованої на передовому досвіді та політичних рекомендаціях ЄС» (RE-DIRECTION), який фокусується на важливості розширення використання екологічних компетенцій, питань етики та інклюзивності у вищій освіті. Проект Erasmus+ Jean Monnet Module «Соціальна інтеграція дітей з особливими потребами у середовищі різноманіття та інклюзії: європейські підходи».

Важливим напрямом роботи є проведення тренінгових занять зі студентами щодо захисту їх прав, які здійснюються на базі університету, де створені та діють Подільський центр прав дитини, Центр медіації і права, які стали основою створення Центру підтримки студентів. Також Центр підтримки студентів орієнтований на налагоджену дієву співпрацю із громадськими організаціями такими як: «Гармонія», будинок підтриманого типу «Родина Кольпінга» — для розуміння важливих запитів та потреб молоді. Вагомим завданням Центру є вивчення досвіду стейкхолдерів з метою вивчення вимог ринку праці для студентів з особливими потребами [3].

Підкреслимо, що важливим структурним підрозділом університету, який долучається до загальноуніверситетських справ, бере безпосередню участь у формуванні інклюзивного простору, є університетська бібліотека. Освітнянська книгозбірня вмонтована у соціальний простір університету, функціонує в єдиному інформаційно-комунікаційному просторі, виконує стратегічне завдання — забезпечення підготовки освітян на вимогу сьогодення. Особливістю діяльності сучасної бібліотеки як інституції соціалізації молоді з обмеженими фізичними можливостями є інтеграція цієї категорії користувачів у життя громади, що реалізується через освітню, дозвілльєву, творчу, інформаційну та волонтерську діяльність [4].

Поліпшення обслуговування студентів з особливими освітніми потребами та створення для них комфортних умов для навчання передбачає, по-перше, створення безбар'єрного середовища, по-друге, наявність інклюзивних ресурсних зон та їх облаштування у відповідності до особливих потреб користувачів. У бібліотеці створені інклюзивні ресурсні зони, облаштовані у відповідності до особливих потреб користувачів бібліотеки: спокійний інтер'єр, спеціальні архітектурні рішення, мобільні комфортні меблі, поліфункціональність приміщення (зонування), комп'ютерне та мультимедійне обладнання, спеціальні дидактичні матеріали, комп'ютерні програми та засоби сприйняття інформації, пристосовані до потреб учнів з різними вадами розвитку тощо. Забезпечення фізичної доступності, наявність ресурсів у різних форматах, доброзичливе ставлення персоналу бібліотеки до всіх користувачів демонструють практичну реалізацію принципів безбар'єрності.

Реалізація завдання безбар'єрності потребує комплексного підходу та передбачає докорінні зміни в організації роботи бібліотеки, налагодження співпраці

бібліотечних працівників з адміністрацією університету та іншими фахівцями (педагогами, психологами, медиками, соціальними працівниками). У тісній співпраці з кафедрами університету і відділом молодіжної політики та соціальної роботи бібліотека відіграє помітну роль у становленні майбутнього вчителя, відбувається трансформація ролі сучасної бібліотеки: від книгосховища до соціокультурного та освітнього центру.

Організація інклюзивного середовища у книгозбірні передбачає не лише пристосування приміщення та самого робочого місця до обслуговування та надання інформації користувачам з особливими потребами, а й навчально-методичне забезпечення, індивідуальний підхід до кожного, консультації, що є підґрунтям розвитку інтересу студента до навчання.

Бібліотечні працівники як прихильники відкритості знань та інновацій підтримують ініціативу організації безбар'єрного доступу до інформаційних ресурсів для різних категорій користувачів. Реалізуючи один із напрямів політики безбар'єрності — освітню безбар'єрність, створюються рівні можливості та вільний доступ до освіти, зокрема освіти протягом життя, а також здобуття іншої професії, підвищення кваліфікації та опанування додаткових фахових компетентностей. Роль бібліотеки у формуванні інклюзивної компетентності майбутніх вчителів є надзвичайно важливою та багатогранною. Бібліотека виступає не лише як джерело інформації, але й як активний учасник освітнього процесу, що сприяє розвитку необхідних знань, навичок та установок у майбутніх педагогів. Основними аспектами діяльності бібліотеки з даного напрямку є надання доступу до різноманітних ресурсів. Бібліотека забезпечує майбутніх вчителів широким спектром інформаційних матеріалів з інклюзивної освіти: наукова література (монографії, статті у фахових журналах, дисертації, що розкривають теоретичні та практичні аспекти інклюзії, психологічні та педагогічні особливості дітей з особливими освітніми потребами); методичні матеріали (посібники, рекомендації, практичні розробки щодо організації інклюзивного навчання, адаптації навчальних планів та матеріалів, використання спеціальних методик та технологій); художня література (книги, що допомагають формувати емпатію, розуміння різноманітності та прийняття індивідуальних відмінностей); електронні ресурси (доступ до онлайн-баз даних, вебінарів, відеолекцій, що висвітлюють сучасні підходи та кращі практики в інклюзивній освіті).

Таким чином, бібліотека ВДПУ імені М. Коцюбинського є активним учасником формування інклюзивного освітнього простору, відіграє ключову роль у формуванні інклюзивної компетентності майбутніх вчителів, забезпечуючи їх необхідними знаннями, розвиваючи практичні навички, сприяючи формуванню інклюзивної культури та підтримуючи їхню самостійну навчально-дослідницьку діяльність.

Освітня книгозбірня, використовуючи різноманітні форми і методи бібліотечної роботи, виступає провідником гуманістичних ідеалів, популяризатором

ром кращих зразків світової педагогічної думки, впроваджує новітні освітні стандарти, серед яких — інклюзивна освіта. Бібліотека формує у студентів інклюзивну культури та цінності, сприяє розвитку толерантності, поваги до різноманітності та розуміння принципів інклюзії. Бібліотека проводить для студентської спільноти різноманітні просвітницькі заходи з інклюзивної тематики, на яких представлено літературу, мультимедійні матеріали, що висвітлюють історії успіху людей з інвалідністю, розкривають важливість інклюзії для розвитку суспільства, активно залучає майбутніх вчителів до участі у заходах. Для задоволення потреб сучасного користувача, забезпечення оперативного доступу до всіх бібліотечно-інформаційних ресурсів бібліотека освоює і активно впроваджує сучасні досягнення в галузі інформаційних, комунікаційних і мультимедійних технологій у бібліотечні процеси, що є суттєвим чинником ефективності навчання студентів з особливими потребами, впровадження інклюзії у бібліотечному просторі та позитивних змін у формуванні інклюзивної компетентності. Бібліотека долучається до формування інклюзивної компетентності педагогів, здійснює велику інформаційну та бібліотечно-бібліографічну роботу щодо підготовки майбутнього вчителя, який свої знання з інклюзивної освіти використовуватиме у подальшій педагогічній діяльності [12].

У фонді бібліотеки представлено значний масив літератури з інклюзії, яка все більше стає предметом підвищеної уваги. Паперові та електронні ресурси бібліотеки на допомогу інклюзивній освіті представлені науковими і популярними виданнями. Родзинкою фонду книгозбірні становлять книги, видані у рамках виконання проекту «Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні».

Бібліотека надає «пільговий» доступ до інформаційних ресурсів, за бажанням — можливість користуватися «нічним абонементом», проводить консультації для роботи з комп'ютером та Інтернетом, сприяє включенню в життя університету та бібліотеки, дбає про організацію цікавих культурно-просвітницьких заходів, проводить майстер-класи у клубі «Креативне рукоділля».

Пріоритетні напрями роботи університетської бібліотеки: формування потужної електронної бібліотеки; впровадження інновацій; створення та забезпечення вільного та необмеженого доступу до електронних ресурсів. Бібліотека є інформаційною основою, яка містить у собі впорядкований фонд електронних документів, сформованих у відповідних параметрах, і програмно-технологічне забезпечення, що дозволяє створювати, опрацьовувати, використовувати та зберігати цей фонд [14]. Обслуговування користувачів з особливими освітніми потребами передбачає дистанційний безбар'єрний доступ до ресурсів бібліотеки. Значну допомогу у популяризації інклюзивного навчання надає сайт бібліотеки, на якому представлені матеріали для людей з особливими потребами: візитка сайту, віртуальна аудіо полиця художніх творів, посилання на корисні сайти. Особливого значення набуває впровадження нових форматів представ-

лення даних, збільшення електронних ресурсів, використання відкритих освітніх ресурсів, створення бібліотечних сервісів для віддалених користувачів.

Бібліотеки ЗВО є важливими ланками щодо доступу суб'єктів освітньої діяльності до відкритих освітніх ресурсів та сприяють підвищенню якості освіти, відіграють важливу роль у накопиченні та збереженні відкритих електронних ресурсів, забезпечують їх доступність, інклюзивність, безбар'єрність [7]. Карантинні обмеження, потім повномасштабна війна змусили бібліотеку відчувати необхідність використовувати дистанційні бібліотечні послуги, впроваджувати відкриті освітні ресурси, електронні підручники для підтримки освітнього процесу та дослідницької діяльності університету. Адже відкриті підручники — це доступність, справедливість, інклюзивність, безбар'єрність і різноманіття в освіті для всіх студентів, особливо для студентів з особливими освітніми потребами. Сьогодні активно впроваджується відкрита освіта, створюються електронні відкриті ресурси, забезпечується відкритий доступ до наукових та освітніх ресурсів, що є важливим для осіб з особливими освітніми потребами. Принципи відкритої освіти забезпечують формування сучасного цифрового навчального середовища.

Застосовуючи новітні інформаційно-комунікаційні технології, дистанційні форми навчання, опановуючи відповідні уміння, навички і компетентності, змінюється середовище наукового та освітнього спілкування, стає відкритим та доступним.

Реалізуючи основні принципи інклюзивної освіти, бібліотека формує інклюзивний простір та створює інклюзивну бібліотеку як для тих, хто навчається і потребує особливих умов, так і для тих, хто сприяє формуванню інклюзивної компетентності майбутніх педагогів, фахівців інклюзивної освіти. Вже декілька років поспіль діє інклюзивний проєкт «Бібліотека без меж. Інклюзивна бібліотека» для людей з особливими освітніми потребами, який передбачає подальше формування інклюзивної бібліотеки, забезпечення та вдосконалення інклюзивного простору. Інтернет-проєкт є частиною загальнобібліотечного проєкту «Бібліотека без меж: інклюзивна освіта». Активно поповнюються інформаційні блоки проєкту — головна сторінка та Аудіополиця (інклюзивна освіта). Аудіополиця містить понад 400 джерел — віртуальні мультимедійні полиці творчості письменників, аудіозаписи художніх творів, які активно використовуються особами з вадами зору як у приміщенні бібліотеки, так і віддаленими користувачами, аудіоверсії окремих сторінок сайту. Працівники бібліотеки вдосконалюють веб-середовище дистанційного навчання.

Саме освітня безбар'єрність створює рівні можливості та вільний доступ молоді до освіти, а також підвищення кваліфікації та опанування додаткових компетентностей. Під час воєнного стану бібліотека акцентувала увагу на подальше створення безбар'єрного цифрового контенту, забезпечила загальнодоступний віддалений доступ через сайт та інтернет-каталог, продовжила наповнення краєзнавчих інтернет-проєктів, у яких відображаються події сьогодення.

Бібліотека є партнером у формуванні цінностей гуманізму, толерантності, соціальної відповідальності, що є основою професійної культури педагога. Бібліотека педагогічного університету є не лише інформаційним, а й педагогічним простором, який сприяє вихованню професійно важливих якостей студентів. У процесі навчання майбутні вчителі мають оволодіти вмінням працювати в інклюзивному середовищі, розуміти потреби кожної дитини, толерантно взаємодіяти з людьми з інвалідністю. Бібліотека сприяє справі виховання у студентської молоді кращих людських і громадянських якостей, розширення інтелектуальних здібностей, інформує про інформаційні ресурси на допомогу навчанню та вихованню дітей з особливими потребами. Зміст виховної роботи включає розвиток інклюзивної освіти, формування у студентів гуманістичного світогляду, гуманного ставлення до людини, суспільства, формування толерантності, милосердя та християнської моралі. Серед найпоширеніших видів культурно-просвітницької роботи бібліотеки, де розглядаються питання інклюзії, відзначимо такі: книжкові виставки; віртуальні виставки; інформаційні та інформаційно-тематичні огляди; тематичні, тематично-коментовані та інформаційні перегляди; бесіди, зустрічі, презентації; Дні кафедри; Дні інформації тощо. Бібліотекою організовані книжкові виставки: «Інклюзивна освіта та управління школою», «Інклюзивна освіта», «Основи інклюзивної освіти» [2].

Бібліотека бере активну участь у конференціях, нарадах, семінарах, форумах з інклюзії (Міжнародний конгрес на базі Вінницького педуніверситету зі спеціальної педагогіки, психології та реабілітології «Освіта дітей з особливими потребами: від інституалізації до інклюзії», до відзначення Міжнародного дня людини з синдромом Дауна: бібліотека організувала книжково-ілюстративні виставки: «Сонячні діти», «Всі ми рівні, всі ми різні»; спільно з ГО «Вінниця. Даун. Синдром» брала участь у оформленні фотовиставки «Ми різні, але ми серед вас!» та у благодійній акції).

Варто зауважити, що безбар'єрність також проявляється в емоційному комфорті, що створюється завдяки доброзичливій комунікації, готовності бібліотекаря допомогти, розумінню особливостей кожного користувача. Бібліотечні працівники як провідники інклюзивних цінностей проявляють особливу увагу до категорії користувачів з особливими потребами, вміють підібрати потрібні матеріали, а також здатні прогнозувати можливі труднощі. Саме від бібліотечного працівника, його професійної готовності та майстерності залежить не лише якість інформаційного ресурсу та оперативність надання інформації, а й те, наскільки комфортно будуть почувати себе користувачі в інклюзивному середовищі.

Ми розуміємо, що бібліотечні працівники повинні адекватно реагувати, нормально контактувати, плідно співпрацювати і вчасно надавати необхідну допомогу нашим особливим користувачам. Особистість бібліотекаря — важлива складова створення безбар'єрного простору. Професіонал бібліотечної справи сьогодні має бути не лише фахівцем з інформації, а й медіатором, кому-

нікатором, психологом, який допомагає кожному користувачу знайти свій шлях до знань. Через особистий приклад толерантності, відкритості, готовності підтримати бібліотекар формує у студентів — майбутніх педагогів — відповідне ставлення до людей з особливими потребами, закладаючи основи інклюзивної культури суспільства.

Бібліотечні працівники надають майбутнім вчителям необхідні ресурси та консультаційну підтримку для виконання навчальних завдань, написання курсових та дипломних робіт з інклюзивної тематики, допомагають у пошуку релевантної інформації, навчають правилам цитування та оформлення наукових робіт.

Висновки. Отже, в результаті дослідження визначено, що кожний навчальний заклад за своєю філософією повинен бути безбар'єрним. У бібліотечному контексті безбар'єрність означає: готовність прийняти людину з особливими освітніми потребами, створити максимально сприятливе середовище для розвитку її потенціалу; доступ до інформаційних ресурсів у різних форматах (текстових, аудіо-, відео-, шрифтом Брайля); адаптоване інформаційне середовище; зручну навігацію та комфортний простір; відкритість і доброзичливість персоналу; проведення заходів, які сприяють прийняттю різноманітності.

Безбар'єрна бібліотека є невід'ємною частиною інклюзивного освітнього середовища. Її діяльність спрямована не лише на задоволення інформаційних потреб, а й на виховання гуманістичних цінностей, розвиток інклюзивної компетентності майбутніх педагогів. Зазначимо, що одним із пріоритетних напрямів роботи щодо інклюзивної освіти є: поліпшення навчально-освітнього та інформаційного забезпечення осіб з особливими освітніми потребами, впровадження відкритої освіти та відкритих освітніх ресурсів, сприяння інтеграції осіб з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі.

У процесі дослідження визначено, що серед основних викликів, які існують на шляху створення повноцінної безбар'єрної бібліотеки: недостатнє фінансування та матеріально-технічне забезпечення; потреба у підвищенні кваліфікації бібліотечних фахівців з питань інклюзії; формування інклюзивної культури серед усіх учасників освітнього процесу; забезпечення сталості та системності інклюзивних практик.

З метою поліпшення обслуговування осіб з особливими потребами, створення інформаційних продуктів та послуг, а також для ознайомлення з кращими практиками роботи з інклюзії бібліотека розробила відповідні заходи, намітила стратегію діяльності у даному напрямі та визначила основні форми роботи. Стратегією діяльності книгозбірні є створення інклюзивної бібліотеки, основними критеріями якої є: доступність бібліотеки, її ресурсів і послуг; інноваційні методи обслуговування та надання адаптованих ресурсів для користувачів з особливими потребами; упровадження інформаційно-просвітницької діяльності шляхом участі у конференціях, семінарах, засіданнях круглого сто-

лу, тренінгів, майстер-класів з питань організації інклюзивної освіти; взаємодія з кафедрами університету, бібліотеками, громадськими об'єднаннями тощо [2].

Активне використання потенціалу бібліотеки є важливим чинником підготовки педагогів нового покоління, здатних ефективно працювати в умовах інклюзивного освітнього середовища. Створення комфортного, доступного й дружнього бібліотечного простору сприяє формуванню педагогів нового покоління — фахівців, які здатні навчати й підтримувати кожен дитину, незалежно від її особливостей. Адже сьогодні бібліотека — це не лише місце, де зберігають книги, це простір, де руйнуються бар'єри й народжується людяність.

Список використаних джерел та літератури

1. Батченко Л. В., Штулер І. Ю., Баула О. В. Соціальна відповідальність інклюзивної освіти закладів вищої освіти в умовах військового конфлікту. *Журн. стратег. екон. дослідж.* 2023. № 6(17). С. 8–16. DOI: <https://doi.org/10.30857/2786-5398.2023.6.1> (дата звернення: 01.10.2025).
2. Білоус В. С. Інклюзивне середовище бібліотеки: стратегія розвитку. *Інклюзивна освіта як індивідуальна траєкторія особистісного зростання дитини з особливими освітніми потребами* : зб. матеріалів 2-ої Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (Вінниця, 8–9 листоп. 2018 р.) / Він. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. Вінниця, 2018. Вип. 1. С. 31–34.
3. Білоус В. С., Бровчак Л. С., Старовойт Л. В. Інтеграція осіб з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: досвід Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. *University Library at a New Stage of Social Communications Development : Conference Proceedings*. Dnipro, 2024. Тема 2024 : *На шляху посилення справедливості, різноманітності, доступності, інклюзії* : 9-а Міжнар. конф. (Дніпро, 3–4 жовт. 2024 р.) / Наук. б-ка Укр. держ. ун-ту науки і технологій. Дніпро, 2024. URL: <https://surl.li/tliyi1> (дата звернення: 01.10.2025).
4. Білоус В. С. Освітнянська книгозбірня – територія інклюзивного простору. *Бібл. форум: історія, теорія і практика*. 2020. № 1. С. 17–20.
5. Білоус В. С. Соціокультурні та освітні виміри в інклюзивному середовищі бібліотеки закладу вищої освіти. *Бібл. справа у сучасних інформ.-комунікативних процесах: тенденції та перспективи* : 10-а наук.-практ. online конф. (Острого, 26–31 трав. 2025 р.). Острого, 2025. URL: <https://conf.oa.edu.ua/index.php/libconf/prc10/paper/view/491> (дата звернення: 01.10.2025).
6. Колесникова Т. Відкриті освітні ресурси та відкриті підручники в контексті укріплення потенціалу лідерства бібліотек ЗВО в доступності знань. *Вісн. Кн. палати*. 2023. № 7. С. 3–15. DOI: [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2023.7\(324\).3-15](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2023.7(324).3-15) (дата звернення: 01.10.2025).
7. Лазаренко Н. І., Білоус В. С. Безбар'єрні знання та інформаційно-бібліотечні ресурси – вимога сьогодення. *Бібліотеки, архіви, музеї в умовах війни* : 27-а Всеукр. онлайн. наук.-практ. конф. «Короленківські читання» (Харків, 24–25 жовт. 2024 р.) / Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка. Харків, 2024. URL: <https://surl.li/gybtja> (дата звернення: 01.10.2025).
8. Методичні рекомендації з питань створення безбар'єрного простору в публічній бібліотеці / за заг. ред. О. Сербіна. Київ, 2024. 54 с. URL: <https://profy.nlu.org.ua/file/2024/metod20.03.24.pdf> (дата звернення: 01.10.2025).
9. Про освіту : Закон України № 2145-VIII від 05.09.2017 : зі змінами від 31.10.2025. *Законодавство України* : інформ.-пошук. система / Верх. Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 01.10.2025).
10. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України № 366-р від 14.04.2021. *Законодавство України* : інформ.-пошук. система / Верх. Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 01.10.2025).
11. Устенко О. Стратегія впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року: перспективи втілення. *ЮрФем* : асоц. жінок-юристок України. Львів, 28 берез. 2023. URL: <https://jurfem.com.ua/strategiya-hendernoyi-rivnosti-v-osviti-2030> (дата звернення: 01.10.2025).
12. Bilous V. S., Brovchak L. S. The role of the library in the formation of inclusive competence of future teachers: relevance, directions, experience. *University Library at a New Stage of Social Communications Development* :

- Conference Proceedings*. Dnipro, 2020. No 5 : Open Science, Open Access and Open Educational Resources: New Opportunities for Libraries : 5-th International Scientific and Practical Conference (Dnipro, Ukraine, 8–9 Okt. 2020). P. 77–85. URL: <https://unilibnsd.ust.edu.ua/article/view/220655/220826> (дата звернення: 01.10.2025).
13. Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD) / 61-st session of the General Assembly by resolution A/RES/61/106 : adop. 12.12.2006. *United Nations: Human Rights* : Office of the High Commissioner. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-persons-disabilities> (дата звернення: 01.10.2025).
 14. Institutional Repositories as a global dissemination tool of educational and scientific information / N. Lazarenko, A. Kolomiets, V. Bilous, S. Zahorodnii, I. Gromov, O. Zhovnych, N. Ivanichkina. *Encounters in Theory and History of Education*. 2022. No. 23. P. 241–258. URL: <https://www.erudit.org/en/journals/ethe/2022-v23-ethe07706/1096732ar/> (дата звернення: 01.10.2025).
 15. Recommendation on Open Educational Resources (OER). *UNESCO*. Paris, France, 25 Nov. 2019. URL: <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/recommendation-open-educational-resources-oer> (дата звернення: 01.10.2025).

References

1. Batchenko, L. V., Shtuler, I. Iu., & Baula, O. V. (2023). Sotsialna vidpovidalnist inkluzyvnoi osvity zakladiv vyshchoi osvity v umovakh viiskovoho konfliktu [Social aspect of inclusive education as a foundation for higher education in conditions of military conflict]. *Zhurnal stratehichnykh ekonomichnykh doslidzhen*, 6(17), 8–16. <https://doi.org/10.30857/2786-5398.2023.6.1> [in Ukrainian].
2. Bilous, V. S. (2018). Inkluzyvne seredovyshche biblioteki: stratehiia rozvytku [Inclusive community libraries: development strategies]. U O. A. Holyuk (Red.). *Inclusive education as an individual trajectory of personal growth of a child with special educational needs: Collection of proceedings of the II All-Ukrainian scientific and practical conference with international participation, 8–9 lystopada 2018 roku* (T. 1), (s. 31–34). Vinnytsia: Vinnytskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni Mykhaila Kotsiubynskoho [in Ukrainian].
3. Bilous, V. S., Brovchak, L. S., & Starovoit, L. V. (2024). Intehratsiia osib z osoblyvymy osvitynymi potrebamy v inkluzyvnomu seredovyshchi: dosvid Vinnytskoho derzhavnogo pedahohichnogo universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho [Integration of individuals with special educational needs in an inclusive environment: experience of the Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsiubynsky]. *U Scientific Library of the Ukrainian State University of Science and Technology, University Library at a New Stage of Social Communications Development. Theme 2024 "Towards Strengthening Equity, Diversity, Accessibility, Inclusion", 9-th International Conference, 3–4 zhovtnia 2024 roku*. Dnipro. <https://surl.li/tliyl> [in Ukrainian].
4. Bilous, V. S. (2020). Osvitianska knyhozbirnia – terytoriia inkluzyvnogo prostoru [University library – territory of inclusive space]. *Biblioteknyi forum: istoriia, teoriia i praktyka, 1*, 17–20 [in Ukrainian].
5. Bilous, V. S. (2025). Cotsiokulturni ta osvityni vymiry v inkluzyvnomu seredovyshchi biblioteki zakladu vyshchoi osvity [Sociocultural and educational dimensions in the inclusive environment of the library of a higher education institution]. U Scientific Library of the National University "Ostroz Academy". *Librarianship in modern information and communication processes: Trends and prospects, 10-a Scientific and Practical Online Conference, 26–31 travnia 2025 roku*. Ostrog. <https://conf.oa.edu.ua/index.php/libconf/npc10/paper/view/491> [in Ukrainian].
6. Kolesnykova, T. O. (2023). Vidkryti osvityni resursy ta vidkryti pidruchnyky v konteksti ukriplennia potentsialu liderstva bibliotek ZVO v dostupnosti znan [Open educational resources and open textbooks in the context of strengthening the leadership potential of ZVO libraries in the availability of knowledge]. *Bulletin of the Book Chamber*, 7, 3–15. [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2023.7\(324\)](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2023.7(324)) [in Ukrainian].
7. Lazarenko, N. I., & Bilous, V. S. (2024). Bezbarierni znannia ta informatsiino-bibliotekni resursy – vymoha sohodennia [Barrier-free knowledge and information library resources – a necessary consensus]. U Kharkivska derzhavna naukova biblioteka im. V. H. Korolenka. *Libraries, archives, museums in the conditions of violence: 27-a All-Ukrainian online scientific and practical conference "Korolenkivski reading", 24–25 zhovtnia 2024 roku*. Kharkiv. <https://surl.lt/gybtja> [in Ukrainian].
8. Serbin, O. (Red.). (2024). *Metodychni rekomendatsii z pytan stvorennia bezbariernoho prostoru v publichni bibliotetsi* [Methodological recommendations on creating a barrier-free space in a public library]. Kyiv: Natsionalna biblioteka Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho. <https://profy.nlu.org.ua/file/2024/metod20.03.24.pdf> [in Ukrainian].

9. Pro osvitu [On Education]. Zakon Ukrainy № 2145-VIII (2017) (Ukraine). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].
10. Pro skhvalennia Natsionalnoi stratehii iz stvorennia bezbariernoho prostoru v Ukraini na period do 2030 roku [On approval of the National Strategy for Creating a Barrier-Free Space in Ukraine for the Period Until 2030]. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy № 366-r (2021) (Ukraine). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
11. Ustenko, O. (2023, berezen 28). Stratehiiia vprovadzhennia hendernoї rıvnosti u sferi osvıty do 2030 roku: perspektyvy vtilennia [Strategy for the implementation of gender equality in education by 2030: prospects for implementation]. *JurFem: Ukrainian Women Lawyers Association*. <https://jurfem.com.ua/stratehiya-hendernoyi-rivnosti-v-osviti-2030> [in Ukrainian].
12. Bilous, V. S., & Brovchak, L. S. (2020). The role of the library in the formation of inclusive competence of future teachers: relevance, directions, experience. *University Library at a New Stage of Social Communications Development: Conference proceedings*, 5, 77–85. Dnipro: Ukrainskyi derzhavnyi universytet nauky i tekhnolohii. <https://unilibnsd.ust.edu.ua/article/view/220655/220826>
13. *Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD): 61-st session of the General Assembly by resolution A/RES/61/106*. (2006). United Nations: Human Rights: Office of the High Commissioner. <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-persons-disabilities>
14. Lazarenko, N., Kolomiets, A., Bilous, V., Zahorodnii, S., Gromov, I., Zhovnych, O., & Ivanichkina N. (2022). Institutional repositories as a global dissemination tool of educational and scientific information. *Encounters in Theory and History of Education*, 23, 241–258. <https://www.erudit.org/en/journals/ethe/2022-v23-ethe07706/1096732ar/>
15. *Recommendation on Open Educational Resources (OER)*. (2019). UNESCO. <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/recommendation-open-educational-resources-oer>

Стаття надійшла 15.10.2025 р.

Bilous V. S.,

Director of the Library of
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi
State Pedagogical University
32 Ostrozkoho St, Vinnitsa, 21001, Ukraine
tel.: (+38) 097 439 47 63
e-mail: vspu.lib@gmail.com
ORCID iD <https://orcid.org/0000-0003-2998-400X>

Brovchak L. S.,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Vice-Rector for Scientific and Pedagogical Work and Social Issues of
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi
State Pedagogical University
32 Ostrozkoho St, Vinnitsa, 21001, Ukraine
e-mail: vspu.lib@gmail.com
ORCID iD <https://orcid.org/0000-0001-8321-9267>

**BARRIER-FREE LIBRARY — A COMPONENT
OF INCLUSIVE EDUCATION AND PROFESSIONAL
DEVELOPMENT OF A TEACHER**

Summary

Objective. This article defines the importance of the chosen topic and provides a brief overview of the current state of inclusive education implementation in Ukraine. It identifies the key areas for implementing barrier-free policies: physical,

informational, digital, social/civic, and educational. The study underscores the significance of training highly qualified educators within the context of inclusive education and examines the essence of a teacher's inclusive competence as a scientific category.

Methods. The research utilizes general scientific methods, including analysis, synthesis, and generalization. A review of publications on barrier-free environments, inclusion, and inclusive education was conducted. Furthermore, the study analyzes literature in the fields of library science and pedagogy regarding the role of libraries in fostering inclusive competence.

Results. The article examines the role of the library as a barrier-free space and an active participant in creating an inclusive environment and developing the inclusive competence of future educators. It reveals the socio-cultural and educational aspects of establishing and operating an inclusive library environment. Particular attention is focused on the experience of the Library of the Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University in creating an inclusive library space and providing comfortable conditions for users with special educational needs. The role of the university library is highlighted as a vital link in supporting inclusive learning. The main directions and aspects of implementing the "Library Without Borders" inclusive project are outlined.

Conclusions. The study identifies the key trends and future strategies for library activities aimed at developing an inclusive space and a barrier-free library. By utilizing diverse forms and methods of work, the library contributes to the implementation of modern educational standards, including inclusive education.

Keywords: inclusive education, inclusive environment, person with special educational needs, inclusive library, barrier-free library, barrier-free environment, digital accessibility, Library of the M. Kotsiubynskyi VSPU.